

Alkoholio kontrolės politikos bei alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas

Ona Davidonienė
Valstybinio psichikos sveikatos centro direktorė

Tarptautinė konferencija
„Nauja ES kovos su narkotikais strategija. Tikslai ir lūkesčiai“
Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas
2013 m. gruodžio 16 d.

Projektas „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas”

- ▶ Įgyvendinant 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 4 prioriteto „Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas” priemonės VP1–4.3–VRM–02–V „Viešųjų politikų reformų skatinimas” vykdytas projektas „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas”, Nr. VP1–4.3–VRM–02–V–05–001;
- ▶ projektas finansuotas ES paramos lėšomis;
- ▶ projekto trukmė 2011–2013 m.

Projekto „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas” veiklos (1)

- ▶ Parengta **Alkoholio vartojimo esamos būklės studija**, kurioje apžvelgti svarbiausi su alkoholio vartojimu susiję duomenys, apibendrinti naujausi su alkoholio vartojimu siejami epidemiologiniai ir statistiniai visuomenės sveikatos bei ekonomikos rodikliai.

Projekto „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas” veiklos (2)

- ▶ Vykdytas **epidemiologinis sociologinis tyrimas**. Pateikti Lietuvos gyventojų apklausos rezultatai, kuriuose atspindima suaugusiųjų Lietuvos gyventojų nuomonė apie alkoholio kontrolės politiką bei alkoholio vartojimo sąlygojama psichosocialinė žala.

Projekto „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas” veiklos (3)

- ▶ Parengta **Alkoholio kontrolės politikos Lietuvoje vertinimo studija**, kurioje:
 1. Atlikta alkoholio kontrolę reglamentuojančių teisės aktų analizė, apžvelgta alkoholio kontrolės politikos Lietuvoje raida:
 - 1.1. LR Alkoholio kontrolės įstatymo ir su juo susijusių teisės aktų analizė (valstybės alkoholio kontrolės politikos principų pokyčių ir įgyvendinimo analizė, Alkoholio kontrolės įstatyme numatytų pasiūlos ir paklausos mažinimo priemonių analizė), Valstybės alkoholio kontrolės programos įgyvendinimo analizė;
 - 1.2. alkoholio kontrolę formuojančių bei įgyvendinančių institucijų bei organizacijų veiklos apžvalga;
 - 1.3. su alkoholio kontrolės politikos formavimu bei įgyvendinimu susijusio nevyriausybinių sektoriaus veiklos apžvalga.

Projekto „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas” veiklos (3)

2. Įvertinta, kaip teisiniuose dokumentuose keliami alkoholio kontrolės tikslai atitiko realius sprendimus, pateiktos sąsajos tarp alkoholio kontrolės politikos ir visuomenės sveikatos rodiklių;
3. atliktas Lietuvos gyventojų nuomonės apie vykdomą alkoholio kontrolės politiką vertinimas;
4. pateikti Lietuvos alkoholio kontrolės politikos formuotojų ir įgyvendintojų nuomonės kokybinio tyrimo rezultatai.

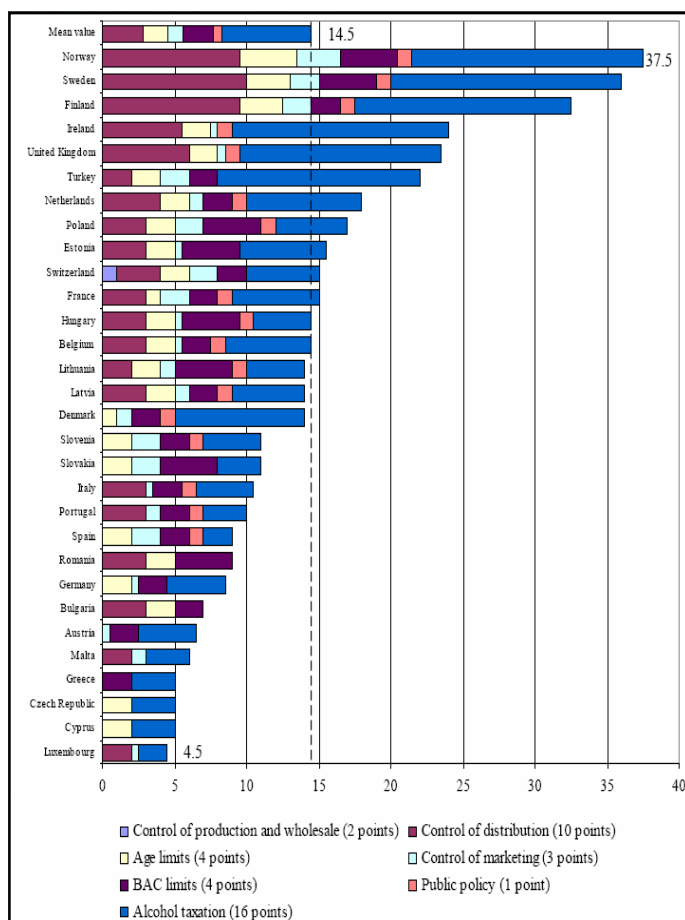
Projekto „Alkoholio kontrolės politikos vertinimas, alkoholio vartojimo daromos žalos vertinimas” veiklos (4)

- ▶ Parengta **Alkoholio daromos žalos Lietuvoje vertinimo studija, kurioje:**
 1. Išanalizuota alkoholio vartojimo sąlygojama socialinė ir ekonominė žala;
 2. pateikta alkoholio vartojimo sąlygojamo sergamumo, mirtingumo, netekto darbingumo, policijos registruojamų pažeidimų rodiklių analizė;
 3. atliktas alkoholio vartojimo sąlygojamos ekonominės žalos vertinimas.

Alkoholio kontrolės politikos Lietuvoje vertinimo studija

1995 metai	2012 metai	Igyvendinimo vertinimas
1) mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą;	1) mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą;	Neįgyvendinama, alkoholinių gėrimų prieinamumas auga.
2) valstybinio reguliavimo priemonėmis riboti privatų pelną, gautą iš alkoholinių gėrimų gamybos, importo ir prekybos alkoholiniais gėrimais;	2) valstybinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti valstybės alkoholio kontrolės, gyventojų sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo, nepilnamečių švietimo programų finansavimą;	Igyvendinama iš dalies.
3) skatinti įmones gaminti, importuoti ir realizuoti alkoholinius gėrimus, kurių turinė etilo alkoholio koncentracija mažesnė kaip 22 procentai;	3) (neteko galios nuo 2011-12-31);	Buvo įgyvendinama, panaikinta , tačiau kai kurios nuostatos liko galioti.
4) riboti alkoholinių gėrimų realizavimo ir vartojimo rėmimą;	4) riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą;	Igyvendinama iš dalies.
5) papildomai naudoti nustatytos dalies akcizų už alkoholinius gėrimus įmokas sveikatos programoms rengti ir įgyvendinti;	5) drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus;	Pirmoji nuostata niekada nebuvo įgyvendinta. Antroji nuostata įgyvendinama iš dalies.
6) skatinti privačias įmones prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką;	6) skatinti juridinius asmenis, kurie verčiasi alkoholio verslu, prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką;	Neįgyvendinama.
7) didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais;	7) didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais;	Neįgyvendinama.
8) didinti neįvartojančių ar retai alkoholinius gėrimus vartojančių gyventojų skaičių remiant blaivybės organizacijų veiklos programas;	8) remti sveikatos ir blaivybės organizacijų veiklos programas ir tuo didinti alkoholinių gėrimų neįvartojančių gyventojų skaičių;	Igyvendinama.
9) remti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą;	9) skatinti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą;	Neįgyvendinama.
10) remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą;	10) remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą;	Neįgyvendinama.
11) skatinti laisvos nuo alkoholio socialinės aplinkos formavimą ir socialinę veiklą.	11) skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą; 12) skatinti mokslinius tyrimus bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą sveikatai sklaidimą visuomenei; 13) stiprinti bendradarbiavimą su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis ir tarptautinėmis organizacijomis alkoholio vartojimo mažinimo klausimais.	Igyvendinama iš dalies. Igyvendinama iš dalies. Igyvendinama iš dalies.

1 lentelė. Valstybės alkoholio kontrolės principai 1995 ir 2012 metais.

Alkoholio kontrolės politikos Lietuvoje vertinimo studija

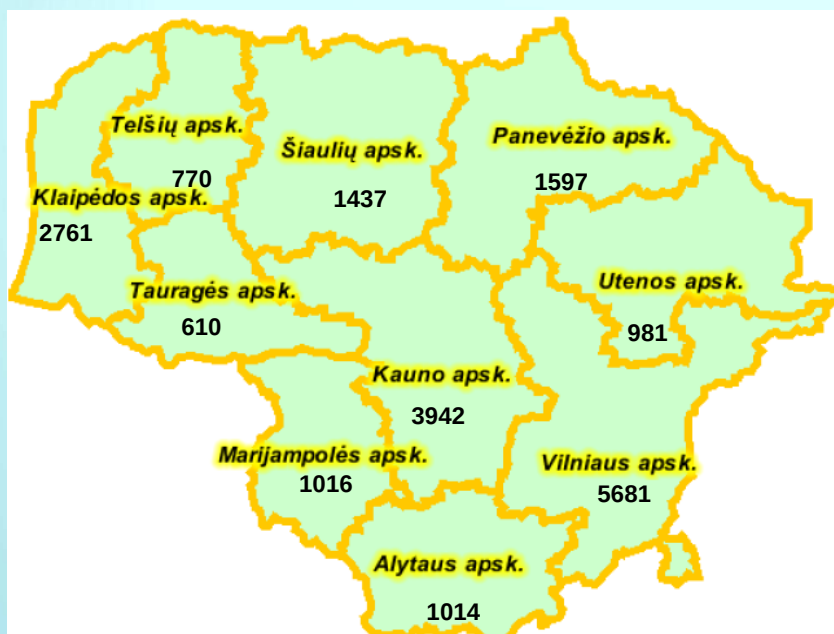
7 pav. Alkoholio kontrolės politikos griežtumas Europos regiono valstybėse, atsižvelgiant į kompleksinės alkoholio kontrolės politikos priemones, 2005 metais.

***Galiojusių licencijų verstis mažmenine prekyba
alkoholiniais gėrimais skaičius:***

2012 m. - 19446

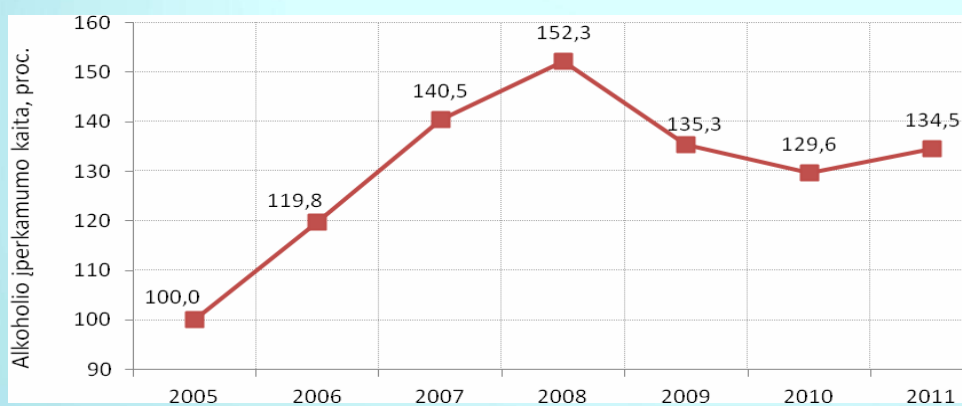
2013 m. - 19809

*2013 m. liepos 1 d. galiojusių licencijų
verstis mažmenine prekyba alkoholiniais
gėrimais skaičius (pasiskirstymas pagal apskritis)*

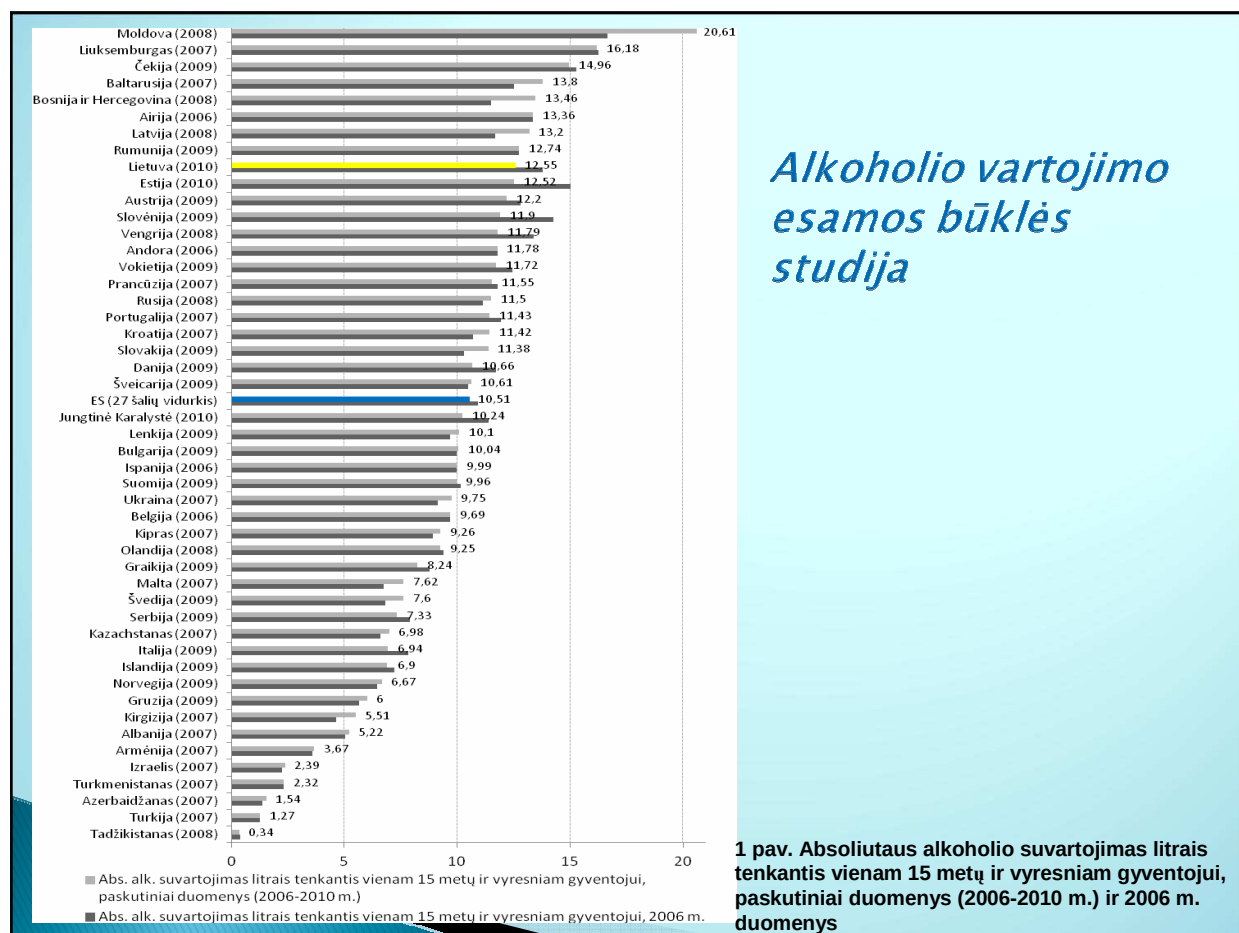

Šaltinis: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais tankumo tyrimas Lietuvoje.

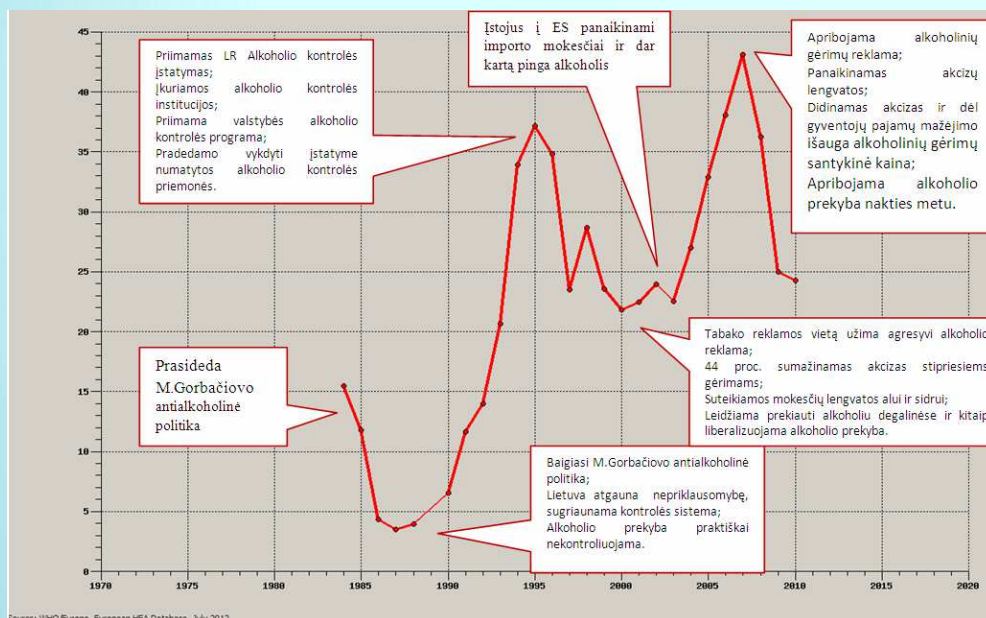
Alkoholio vartojimo esamos būklės studija

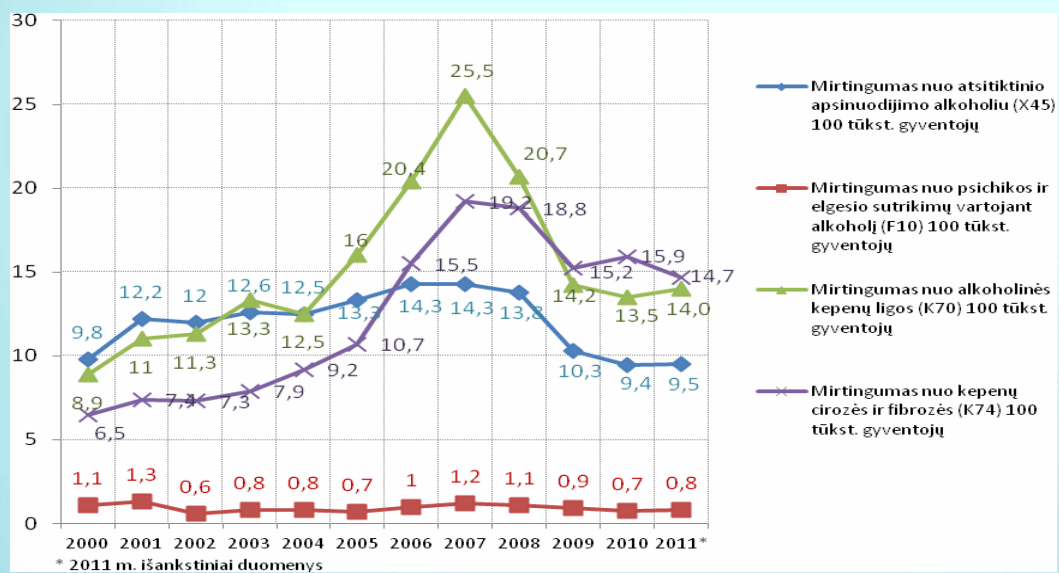
3 pav. Alkoholio įperkamumo kaita Lietuvoje, 2005 metai = 100 proc.

Alkoholio kontrolės politikos Lietuvoje vertinimo studija

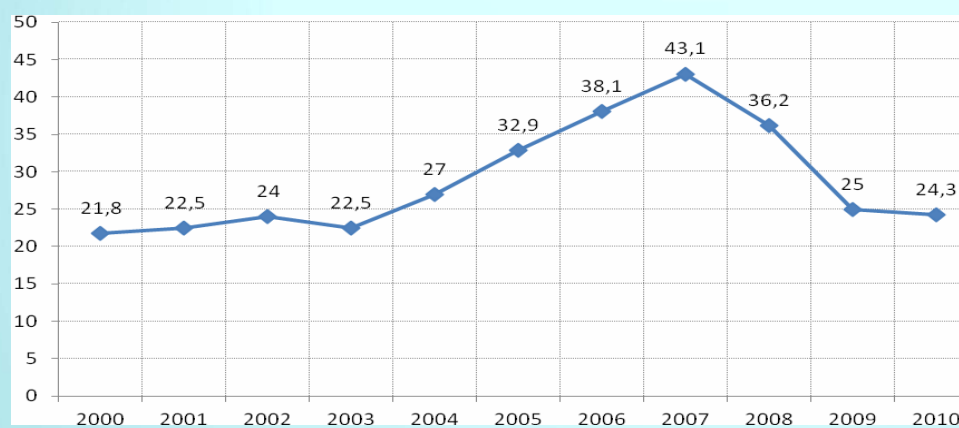

6 pav. Alkoholinių psichozijų skaičius 100 000 gyventojų.

4 pav. Mirtingumas nuo atsitiktinio apsinuodijimo alkoholiu, alkoholinių psichozių, alkoholinės kepenų ligos bei kepenų cirozės ir fibrozės 100 tūkst. gyventojų, 2000-2011 m. Šaltinis: Higienos institutas.

Alkoholio vartojimo esamos būklės studija

5 pav. Sergamumas alkoholinėmis psichozėmis 100 tūkst. gyventojų, 2000-2010 m. Šaltinis: Higienos institutas.

Epidemiologinis sociologinis tyrimas (1)

- ▶ **Dauguma gyventojų iš dalies pritaria alkoholio kontrolės politikos griežtinimui:**
 - 51,8 proc. pritaria alkoholio pardavimo vietų skaičiaus mažinimui;
 - 72 proc. pritaria minimalaus alkoholio įsigijimo amžiaus didinimui iki 21 m.;
 - 51 proc. pritaria prekybos alkoholiu degalinėse draudimui nuo 2016 m.;
 - 69,4 proc. pritaria alkoholio prekybos draudimui rugsėjo 1 d.;
 - 63,5 proc. pritaria galiojančiam draudimui prekiauti alkoholiu nuo 22 iki 8 val., bei 36,6 proc. mano, kad reikia uždrausti prekiauti nuo 21 iki 9 val.;
 - 62,3 proc. pritaria alkoholinių gėrimų reklamos draudimui,
 - 74 proc. gyventojų pritaria siūlymui atimti prekybos alkoholiu licenciją iš verslininkų, parduodančių alkoholį nepilnamečiams.
 - 24,6 proc. gyventojų pritaria alkoholinių gėrimų kainos didinimui.
 - 73,7 proc. pritaria, kad bent 1 proc. nuo alkoholio surenkamų akcizų būtų skiriama alkoholio vartojimo prevencijai ir pasekmių šalinimui;
 - 35 proc. gyventojų pritaria leistino alkoholio koncentracijos kraujyje limito visiems vairuotojams sumažinimui iki 0 promilių.
- ▶ **Apie trečdalis vartojančiųjų alkoholį gyventojų kartu vartoja ir nelegalius gėrimus.** 65,4 proc. pritaria atsakomybės už alkoholinių gėrimų kontrabandą ir nelegalią prekybą sugriežtinimui, ir jos įsigijimą (46 proc.).
- ▶ **Alkoholio kontrolės priemonių griežtinimui labiau pritaria moterys, vyresnio amžiaus, gyvenantys mieste, aukštesnio išsilavinimo ir alkoholio nevartojantys ar mažai vartojantys bei žemo alkoholio problemiško asmenys.**

Dauguma apklaustų gyventojų, nepritarusių alkoholio kontrolės politikos griežtinimo priemonėms, tiesiog neturėjo nuomonės ir nurodė atsakymą „nežinau“.

Epidemiologinis sociologinis tyrimas (2)

- ▶ CAGE klausimyno duomenimis, probleminis alkoholio vartojimas nustatytas 29 proc. apklaustųjų (vyrų 38,2 proc., ir moterų 20,8 proc.).
- ▶ **Daugiau probleminio alkoholio vartojimo pasitaiko tarp jaunesnio amžiaus ir žemesnio išsilavinimo respondentų.**
- ▶ Apie trečdalis vartojančiųjų alkoholį gyventojų kartu vartoja ir nelegalius gėrimus.
- ▶ 54,9 proc. apklaustųjų bent kartą buvo nedarbingi dėl alkoholio vartojimo., 12,7 proc. – kelis kartus per praėjusius metus.
- ▶ **Dažniau nedarbingi dėl alkoholio vartojimo vyrai (68,9 proc. vyrų buvo bent kartą nedarbingų).**
- ▶ 38,4 proc. apklaustųjų patyrė fizinį ir 42,2 proc. – psichologinį smurtą iš apsvaigusių nuo alkoholio asmenų.
- ▶ **Fizinį smurtą daugiau patyrė vyrai, o psichologinę ir seksualinę prievartą daugiau patyrė moterys. Daugiau su alkoholiu susijusio smurto patyrė ar aplinkoje yra jautęsi nesaugūs jaunesnio amžiaus, gyvenantieji kaime bei žemesnio išsilavinimo respondentai.**
- ▶ 46,9 proc. apklaustųjų per savaitę alkoholiniams gėrimams išleidžia iki 50 litų, o daugiau kaip 50 litų – 15,4 proc.
- ▶ 26,5 proc. apklaustųjų teigė, kad jiems teko gydytis dėl su alkoholio vartojimu susijusių sveikatos sutrikimų (vyrų 33,9 proc., moterų 19,8 proc.). Gydytis ar šalinti sveikatos sutrikimus, susijusius su alkoholio vartojimu, per paskutinius 6 mėnesius teko 6,2 proc. apklaustųjų (7,7 proc. vyrų ir 4,9 proc. moterų).
- ▶ Gydytis ar šalinti sveikatos sutrikimus, susijusius su alkoholio vartojimu per paskutinius 6 mėnesius apklausti gyventojai išleido nuo 100 iki 1000 Lt.

Alkoholio daromos žalos Lietuvoje vertinimo studija (1)

1. **Alkoholio vartojimo sąlygojamo mirtingumo Lietuvoje analizė parodė, kad 2003-2011 m. dėl alkoholio sąlygotų priežasčių mirė arba žuvo 34749 žmonės.** Alkoholio sąlygojamas mirtingumas sudarė 9,01 proc. iš viso Lietuvoje registruoto mirtingumo arba vidutiniškai 3861 mirtį per metus. Alkoholio sąlygojamo mirtingumo pikas buvo pasiektas 2007 m. (4621 alkoholio sąlygota mirtis) ir vėliau mažėjo iki 3200 mirčių 2011 metais. Tai yra ženklus apie 28 proc. alkoholio sąlygojamo mirtingumo sumažėjimas tik per ketverius metus. Didžiausias alkoholio sąlygojamas mirtingumas absoliučiais skaičiais stebimas tarp 45-54 metų vyrų, tačiau didžiausios alkoholio sąlygotos proporcijos nuo bendro mirtingumo tenka būtent jaunesniems kaip 45 m. amžiaus žmonėms. Vertintu laikotarpiu iš viso dėl alkoholio vartojimo buvo prarasti 482880 potencialaus gyvenimo metai. Nuo 2007 m. iki 2011 m. prarastų gyvenimo metų skaičius Lietuvoje dėl alkoholio vartojimo sumažėjo 35 proc., o analizuojant pokytį tik alkoholio sąlygojamų priežasčių, sumažėjo daugiau negu per pusę.
2. **Alkoholio vartojimo sąlygoto ligotumo Lietuvoje analizė parodė, kad 2006-2011 m. dėl alkoholio sąlygotų priežasčių į gydymo įstaigas bent kartą per kiekvienus metus kreipėsi (gavo ambulatorines ar stacionarines paslaugas) 163634 žmonės,** o tai sudarė vidutiniškai 8,88 proc. visų Lietuvoje registruotų sergamumo atvejų tarp 15 m. ir vyresnių gyventojų. Didžiausias tik alkoholio sąlygotas ligotumas buvo pasiektas 2007 m., kuomet buvo registruoti 20749 įvairių susirgimų ar ambulatorinių paslaugų atvejai. 2008 ir 2009 m. buvo registruotas ženklus tik alkoholio sąlygojamo ligotumo sumažėjimas, siekęs daugiau kaip 17 proc. Vis dėlto pastaraisiais metais vėl stebimas tik alkoholio vartojimo sąlygoto ligotumo augimas. Bendras (visiškai ir iš dalies) alkoholio vartojimo sąlygotas ligotumas Lietuvoje augo per visus vertintus metus.

Alkoholio daromos žalos Lietuvoje vertinimo studija (2)

3. **Alkoholio sąlygoto darbingumo lygio sumažėjimo analizė parodė, kad 2006-2011 m. dėl alkoholio sąlygotų priežasčių darbingumo lygis sumažėjo iš viso 42930 žmonėms** (7,64 proc. visų registruotų sumažėjusio darbingumo atvejų), vidutiniškai 7155 žmonėms kiekvienais metais. Darbingumo lygio sumažėjimo dėl vien tik alkoholio vartojimo sąlygotų pagrindinių diagnozių skaičius ženkliai augo per 2006 ir 2007 m., o 2008-aisiais pasiekė 1631 atvejus. Vėlesniais metais šio, vien tik alkoholio sąlygojamo darbingumo lygio sumažėjimai ženkliai nebekito. Didžiausias alkoholio sąlygoto darbingumo sumažėjimų skaičius tenka 45-54 metų žmonėms. Daugiausiai alkoholio sąlygojamo nedarbingumo sumažėjimo atvejų tenka 30-55 proc. darbingumo grupei. Vyrams alkoholio sąlygotas nedarbingumas 0-25 proc. darbingumo grupėje nustatomas 3 kartus dažniau nei moterims, 1,8 karto dažniau 30-55 proc. grupėje ir 1,5 karto dažniau 60-100 proc. grupėje. Vidutiniškai darbingumo sumažėjimas dėl alkoholio vartojimo vyrams nustatomas beveik du kartus dažniau nei moterims.
4. **Neblaivių vairuotojų sukeltos eismo nelaimės Lietuvoje analizuojamu laikotarpiu sudarė vidutiniškai 14,69 proc. iš visų nelaimių, kurias sukėlė vairuotojai, o neblaivūs pėstieji sukėlė dar 11,84 proc. nelaimių iš tų, kurių kaltininkais buvo pripažinti pėstieji.** Iš visų kelių eismo taisyklių pažeidimų, neblaivūs vairuotojai atsakingi už vidutiniškai 6,45 proc., o nusikalstamos veikos, kurias įtariami padarę neblaivūs asmenys Lietuvoje, sudaro apie 7,04 proc. iš visų Lietuvoje registruojamų nusikalstamų veikų. Pastaraisiais metais buvo stebimas ženklus nelaimių ir įvairių kelių eismo taisyklių pažeidimų sumažėjimas Lietuvos keliuose, o kartu mažėjo ir nelaimingų atsitikimų bei pažeidimų, sukeltų neblaivių eismo dalyvių, skaičius. Lyginant neblaivių vairuotojų sukeltų eismo nelaimių ir visų kelių eismo taisyklių pažeidimų skaičius, pastebimas netgi spartesnis registruojamų įvykių ir pažeidimų skaičiaus mažėjimas tarp neblaivių eismo dalyvių padaromų pažeidimų.

Alkoholio daromos žalos Lietuvoje vertinimo studija (3)

5. **Alkoholio vartojimo sąlygojama žala Lietuvoje** 2010 m. galėjo sudaryti 60.852.205 Lt sveikatos priežiūroje, 47.736.895 Lt išmokant netekto darbingumo pensijas, 39.388.333 Lt išlaikant dėl tėvų girtavimo į vaikų globos namus patekusius vaikus, 40.150.033 Lt skiriamų įkalinimo įstaigose esančių asmenų išlaikymui, kurie nusikalstamas veikas padarė būdami neblaivūs. Dėl alkoholio vartojimo sąlygotų mirčių 2010 m. prarastas produktyvumas (skaičiuojant neuždirbtas pajamas iki jie būtų sulaukę pensinio amžiaus) sudarė 526.937.357 Lt praradimus. Bendra šioje studijoje apskaičiuota alkoholio vartojimo sąlygojama žala 2010 m. sudaro **715.064.824** Lt, tačiau šie kaštai kol kas atspindi tik dalį iš visų su alkoholio vartojimo pasekmėmis siejamų sričių.

- ▶ Ačiū studijų rengėjams ir autoriams
- ▶ VšĮ „Nugalėtojų principai“;
- ▶ Doc.dr. Aurelijus Verygai;
- ▶ Dr. Remigijus Prochorskui;
- ▶ Dokt. Mindaugas Štelemėkui.